

Länsbibliotek Sörmlands yttrande över utkastet Från ord till handling – på väg mot en nationell biblioteksstrategi

Inledning

Kungliga biblioteket fick 2015 ett regeringsuppdrag att ta fram en nationell biblioteksstrategi. Ett utkast till förslag presenterades i maj 2018 av sekretariatet för nationell biblioteksstrategi. Till och med den 31 oktober 2018 tar sekretariatet emot synpunkter på utkastet. I mars 2019 ska ett slutligt förslag till strategi presenteras. Länsbibliotek Sörmland (LBS) lämnar synpunkter på utkastet genom detta yttrande. Inledningsvis sammanfattas några övergripande synpunkter. Därefter lämnas synpunkter under respektive avsnitt i utkastet.

Övergripande synpunkter

LBS vill framhålla att den nationella biblioteksstrategin:

- behöver vara visionär och fungera som strategiskt stöd för bibliotekens planering, uppföljning och styrning samt för ökad samverkan.
- bör knyta an till Agenda 2030 och bibliotekens roll för att skapa ett hållbart samhälle.
- behöver ha en tydlig strategisk ansats för att beskriva en målbild för bibliotekens arbete med tillgänglighet som utgår från att det är prioriterat att skapa ett samhälle där alla människor oavsett funktionsvariationer (och övriga diskrimineringsgrunder) har möjlighet att vara delaktiga.
- bör lyfta in litteraturen som konstform, litteraturens egenart och värde liksom betydelsen av människors eget skapande.
- förankra förslagen som rör den regionala biblioteksverksamheten i Kultursamverkansmodellen som är lag, och lyfta fram en utveckling av nuvarande infrastruktur för den regionala biblioteksverksamheten.

I regeringens uppdrag till Kungliga biblioteket står bland annat:

- 1) *Kungl. biblioteket ska göra en fördjupad omvärldsanalys av biblioteksområdet. Syftet är att belysa de utmaningar och möjligheter som biblioteksområdet står inför.*
- 2) *Kungl. biblioteket ska också föreslå långsiktiga mål och strategier för hela det allmänna biblioteksväsendet. Utgångspunkt för uppdraget är bibliotekslagens*

(2013:801) bestämmelser ... I uppdraget ingår också att ta fram stöd för att främja bibliotekens planering, styrning och uppföljning..

LBS främsta synpunkt är att utkastet till nationell biblioteksstrategi inte kan anses vara en strategi då det saknar visioner, en övergripande riktning samt mål och strategier för att arbeta i riktning mot målen. Det är också svårt att hitta skrivningar i utkastet som skulle fungera som stöd för bibliotekens planering, uppföljning och styrning. I dagsläget är utkastet mer att betrakta som en nulägesbeskrivning med en nationell handlingsplan och inte en strategi.

Den omfattande omvärldsanalys som gjordes i samband med utredningen *Den femte statsmakten* har inte heller tagits tillvara utan är osynlig i utkastet. Två exempel är de demografiska utmaningarna urbanisering och en åldrande befolkning. Båda har betydelse för de kommunala biblioteken och den roll de kan spela för ett socialt hållbart samhälle. LBS saknar också en internationell utblick. Någon djupare koppling till Agenda 2030 görs förvånansvärt nog inte trots att den ägnas ett helt kapitel i omvärldsanalysen Andra styrdokument med relevans för biblioteken som till exempel Språklagen och FN:s konvention för personer med funktionsnedsättning nämns inte heller.

Arbetet skulle sannolikt ha vunnit på en annan process där fokus skulle ha varit att identifiera och definiera de utmaningar och möjligheter i samhället som biblioteken med stöd i bibliotekslagen kunde vara ett svar på.

Om ambitionen är att strategin ska bygga på en långsiktig vilja att behålla och utveckla biblioteksverksamheten i Sverige bör texten ha en annan karaktär och rensas från negativa och ålderdomliga uttryck som till exempel *meningslöst, haltande, ologiskt, misstro, oväld* och *obsolet*.

Det finns också behov av att utveckla vad olika begrepp, som är centrala i förslaget, betyder i sammanhanget. Detta för att skapa tydlighet och möjlighet för läsaren att ta ställning till vad som faktiskt avses och föreslås. Exempel på sådana centrala begrepp är samverkan och tillgänglighet. Tillgängliga bibliotek och ett samhälle där alla oavsett funktionsvariationer (och övriga diskrimineringsgrunder) har möjlighet att vara delaktiga bör vara prioriterat i strategin. Det är inte tillräckligt att tala om att tillgänglighet ”ska förstås i bred bemärkelse” utan att precisera vad *bred bemärkelse* betyder.

Det finns också i utkastet ett antal påståenden som inte är underbyggda, eller som inte kan uppfattas som annat än tyckanden eller inlägg i utredningen som ska peka mot en önskad riktning för en nationell biblioteksstrategi i linje med en ökad styrning och kontroll från statlig nivå. Den föreslagna inriktningen kan inte uppfattas som en tillitsbaserad styrning, som samhället i övrigt verkar för. Tvärtom - en mer centraliserad styrning lyfts som alternativet, när den verkliga kontakten med verksamheterna i regioner

och kommuner sker i en nära kontext och i en behovsanpassad verksamhet. Påståenden och konstateranden som inte är underbyggda behöver därför utgå.

Principiellt kan också frågeställningen om biblioteksverksamheten inom kultursamverkansmodellen anses ligga utanför frågan om en nationell biblioteksstrategi. Kultursamverkansmodellen är lag, och sekretariatet har ju i sina dialoger varit noga med att man inte vill ändra lagstiftningen. Samverkansmodellen behöver – som all annan verksamhet – vidareutvecklas, men att lyfta ur en konstform (litteraturen), för det samlade kulturutbudet viktig sådan, från modellen och Statens kulturråds samlade uppdrag är ologiskt och kan inte ses främja en samverkan med andra konst- och kulturformer och yttringar. Vi anser att underlaget i utkastet och i tidigare material, inte varit förankrat i verkligheten och verksamheten inom modellen idag, utan förlitat sig på för få källor och analyser.

Ytterligare en principiellt intressant fråga som inte utkastet tar upp tillräckligt tydligt är den nationella nivåns utveckling i en nationell strategi. Vissa ansatser finns, men är oftast mer inriktade på vad som ska göras, än vad de framtida utmaningarna kommer att behöva utveckla inom exempelvis KB. Hur kan den förändrade samhällsbilden och utvecklingen komma att påverka den nationella nivåns uppdrag och förändringsbehov? Vilka områden behöver man – utöver digitala tjänster och e-medier – ta höjd för? Att samverka och säkra en digital biblioteksinfrastruktur omnämns, men det finns fler områden som den nationella nivån behöver utveckla. Dit hör exempelvis utbildning och kompetensutveckling för bibliotekspersonal, forskning och lärande på aggregerad nivå, ett utbyggt globalt perspektiv och andra områden där en nationell biblioteksstruktur behöver beredskap framöver.

Demokrati

En märklig formulering är benämningen av folkbiblioteken som lokala bibliotek, när en mer korrekt benämning vore kommunala bibliotek. Detta inte minst då folkbibliotekens verksamhet i allt större utsträckning har närmat sig andra kommunala verksamheter de senaste åren. Detta gäller inte minst som en demokratisk mötesplats och arena i den kommunala verksamheten. Det är också olyckligt att inte benämna folkbiblioteken som kommunala med hänsyn till att kommunerna är huvudmän, och att det råder ett kommunalt självstyre inom bibliotekslagens ramar.

LBS ser positivt på förslaget om en samlad biblioteksjuridisk kompetens på nationell nivå liksom på förslaget att skapa en infrastruktur för att stärka bibliotekens roll och ansvar för de nationella minoriteterna.

Det är däremot oklart vad förslaget att biblioteken ska ingå i totalförsvaret grundar sig på. En bättre argumentation krävs för att göra en sådan strukturell förändring. Finns det en riskanalys och vad händer om biblioteken blir en sådan påverkanskraft? Vad sker med bibliotekens demokratiska roll som främjare av fri åsiktsbildning om dessa ska ingå i totalförsvaret?

Tillgänglighet

Även om tillgänglighet enligt utkastet ska förstås i bred bemärkelse är det önskvärt och nödvändigt att förklara vad som avses i texten. Begreppet påstås vara centralt, men vad det innebär i strategin är oklart. Det skulle till exempel kunna kopplas till diskrimineringsgrunderna (enligt Diskrimineringslagen).

Generellt är det ibland märkliga detaljbeskrivningar (till exempel att barn inte använder egna bibliotekskort och en lång referens till fallet Kevin) och upprepningar. Vissa påstående är svåra att härleda eftersom de saknar tydliga referenser.

Humparna Tillgång till AV-medier, interaktiva medier, biografilm med flera har alla mer eller mindre samma Nödvändiga Åtgärder och är kopplade till framförallt pliktlagen. Dessa borde kunna sammanföras till en tydlig gemensam hump som sätter fingret på problematiken.

I bibliotekslagen är också personer med funktionsnedsättningar en prioriterad grupp, vilket borde få mer genomslag i ett avsnitt om tillgänglighet. Utgångspunkten är snarare MTM och deras uppdrag – vilket är bra att stärka – men ingången borde varit en annan. Exakt vad som ska förändras när det gäller MTM:s uppdrag är svårt få fatt på i texten.

Det är också oroväckande att den enda nödvändiga åtgärden inom tillgänglighetsområdet är ändrad pliktlag. Det råder också viss begreppsförvirring. Hur hanteras t ex skillnaden mellan tillgång och tillgänglighet som fenomen?

LBS menar att en tydligare strategisk ansats behövs för att beskriva en målbild för folkbibliotekens arbete med frågor som rör tillgänglighet.

Läsning

Det finns inte så mycket i strategin om människors rätt till sina språk, och människors språkutveckling. Det finns lite som handlar om barn språkutveckling, och i avsnitt demokrati handlar det om mångspråkiga medier (och på några ställen står behov av mångspråkig personal). Strategin lyfter ganska bra fram att biblioteken behöver arbeta för att stärka de nationella minoriteterna och deras språk, samt att de behövs en bättre samordning för detta. LBS tycker det är olyckligt att rätten till sina språk och att människor ska få läsa och lära på alla sina språk samt bibliotekens roll i detta inte nog betonas i strategin.

LBS undrar varför endast en av de i bibliotekslagen prioriterade grupperna lyfts fram i avsnittet (barn och läsning, med viss hänvisning också till funktionsnedsättningar)? Inte heller läsovana omnämns. LBS saknar också litteraturen som konstform, litteraturens egenart och värde liksom betydelsen av det egna skapandet och att människor är

medskapare och delaktiga i att skapa berättelser. Vikten av läsning skulle också kunna kopplas till utbildning och folkbildning, och synliggöra olika biblioteks uppdrag och möjligheter inom området.

LSB ser behov av en struktur för kompetensutveckling kring läsfrämjande och litteratur vilket med fördel kan lyftas i strategin. LBS ansluter också till Läselegationens förslag (SOU 2018:57) om att ett nationellt kompetenscentrum ska knytas till ett forskningscentrum.

Utbildning

LBS instämmer i utkastets målbild om behovet av en stark och sammanhållen kedja av utbildningsbibliotek från förskola till högskola, inklusive vuxenutbildning och folkhögskolor.

Digitalisering

Digitaliseringens påverkan och möjligheter för bibliotekens verksamhet lyfts främst ur ett medieperspektiv vilket är en brist. Digitaliseringen har stor betydelse för att effektivisera och tillgängliggöra offentliga tjänster för en ökad delaktighet i samhället. Den roll biblioteken spelar och kan spela beskrivs till exempel i regeringens satsning Digitalt först med användaren i fokus.

LBS instämmer om behovet av en samordning kring digitala medier och andra nationella bibliotekstjänster såsom ett nationellt digitalt barnbibliotek. Olikheter i hanteringen inom landet, främjar inte en jämlik biblioteksverksamhet, utan där kan en gemensam struktur medverka till en utjämning av resurser, tillgång till och ett jämlikt utbud av e-medier. Både inom ramen för perspektivet kultur i hela landet och från bibliotekens betydelse ur ett demokratiskt perspektiv.

Infrastruktur

Det är märkligt och svårtolkat att de förslag som lyfts fram i utkastet inte innehåller en utveckling av den nuvarande infrastrukturen för den regionala biblioteksverksamheten. I större delen av landet uppfattas denna struktur och nivå fungera väl. Det finns god kompetens, ett tydligt uppdrag, och en närhet till de folkbibliotek som den regionala verksamheten ska stödja och arbeta tillsammans med. Att i det läget föreslå andra strukturer och omstruktureringar som enda alternativ är olyckligt. Det ger ingen signal som stödjer konstaterandet att regional biblioteksverksamhet är en stark och central aktör för stödet till och utvecklingen av folkbiblioteken, tvärtom. En verksamhet vars uppdrag och syfte är att stärka, stödja och utveckla en medborgarnära verksamhet behöver finnas nära, och ha det kommunspecifika perspektivet. Här anser LBS att en utveckling inom den befintliga strukturen hade varit mer trovärdig och relevant att ta upp. Samverkan är

redan stark mellan regionala biblioteksverksamheter i hela landet. Ett exempel är den trelänssamverkan som finns mellan Sörmland, Västmanland och Örebro inom Dela och Lär. Flera regioner har också på politisk nivå tagit initiativ till formaliserad regionsöverskridande samverkan. Exempel finns både i de södra och norra regionerna och under 2019 ska också de östra regionerna i Mellansverige undersöka möjligheterna till närmare samverkan.

Vi ser också ett behov av ökat samspel mellan de olika nivåerna i biblioteksväsendet framöver, liksom samverkan med andra konstområden som ett framtida analys- och utvecklingsområde. I denna fråga anser LBS att Sverige behöver en ny samordnande nationell biblioteksmyndighet med bred representation och kompetens från alla delar inom det allmänna biblioteksväsendet. Denna myndighet kan med fördel samordna frågor, tjänster, projekt osv som identifierats som strategiskt viktiga för bibliotekssverige och som har potential att utjämna skillnader av olika slag. Kungliga bibliotekets nuvarande samverkansuppdrag bör samtidigt utvärderas. Kungliga biblioteket är ett nationalbibliotek och forskningsbibliotek inom humaniora med fokus på samlingar och arkivfunktioner. LBS ställer sig tveksam till om Kungliga biblioteket skulle ha förutsättningar att dessutom axla den roll och det ansvar som skulle åligga en nationell biblioteksmyndighet.

Mikael Palo
Kultur- & utbildningschef
Landstinget Sörmland

Charlotte Åstrand
Verksamhetschef
Länsbibliotek Sörmland